

FÖRDJUPNING

Parterna kan påverka arbetslösheten varaktigt

Jämviktsarbetslöshet är ett centralt begrepp i analysen av ekonomins utveckling, både på kort och på lång sikt. Jämviktsarbetslösheten bestäms av flera faktorer, däribland löneutvecklingen som påverkas av de avtal som sluts mellan arbetsmarknadens parter. Genom lönebildningen kan därmed arbetsmarknadens parter påverka arbetslösheten varaktigt.

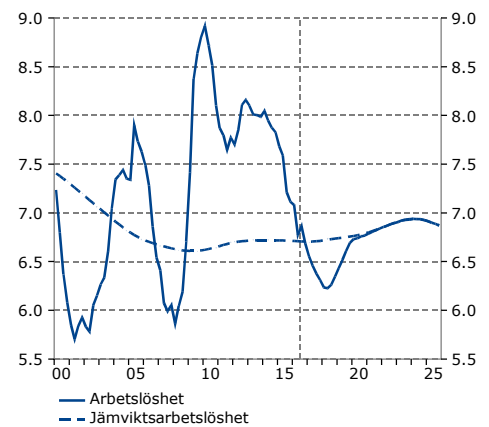
Konjunkturinstitutet definierar jämviktsarbetslösheten som den varaktiga arbetslöshetsnivå som kan nås vid de strukturella förklaringsfaktorernas nuvarande tillstånd. Om den faktiska arbetslösheten är högre än jämviktsarbetslösheten innebär det att arbetslösheten varaktigt kan minska till jämviktsnivån, till exempel till följd av högre efterfrågan via mer expansiv ekonomisk politik, utan att varaktigt hota inflationsmålet. På så vis utgör Konjunkturinstitutets mått på jämviktsarbetslösheten ett underlag för stabiliseringspolitiskt beslutsfattande.²⁴ I nuläget bedömer Konjunkturinstitutet att arbetsmarknaden är nära balans med en jämviktsarbetslöshet på 6,7 procent i genomsnitt mellan 2016 och 2020. Jämviktsarbetslösheten förväntas dock öka något från och med 2017 fram till 2024 och når då en nivå på ca 6,9 procent (se diagram 44). Denna ökning förklaras till stor del av ett ökat inflöde i arbetskraften av personer med svag arbetsmarknadsanknytning. När denna tillströmning avtar förväntas jämviktsarbetslösheten minska igen.

För att bedöma hur jämviktsarbetslösheten påverkas av olika strukturella faktorer är det viktigt att förstå relationen mellan antalet lediga tjänster i ekonomin och antalet arbetssökande, även kallat arbetsmarknadens täthet, och dess effekter på löner och därmed arbetskostnaden. Om det är få sökande per ledigt jobb är det lättare för arbetssökande och arbetstagare att kräva högre lön då det är hög efterfrågan på arbetskraft i förhållande till utbudet. För arbetsgivarna är sambandet mellan lediga tjänster och lön det motsatta – ju högre kostnad det innebär att anställa, desto färre lediga platser kommer att utlysas.

STRUKTURELLA FAKTORER SOM PÅVERKAR JÄMVIKTSARBETSLÖSHETEN

Om arbetstagarna får en ökad *förhandlingsstyrka* förmodas det leda till att lönetrycket stiger (se tabell 6). I och med att det blir

Diagram 44 Arbetslöshet och jämviktsarbetslöshet
Procent av arbetskraften, säsongsrensade kvartalsvärden

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

²⁴ För en diskussion om jämviktsarbetslösheten och ekonomisk politik, se Konjunkturinstitutet (2013).

dyrare att anställa kommer arbetsgivarna minska antalet vakanser och anställa färre, och jämviktsarbetslösheten stiger.

På ett liknande sätt innebär en ökning av *reservationslönen*, det vill säga den lägsta lönen en arbetstagare kan acceptera, exempelvis till följd av en ökad arbetslöshetsersättning, att arbetstagare kräver en högre lön för att acceptera ett jobb. Därmed ökar jämviktsarbetslösheten om reservationslönen stiger.

Tabell 6 Effekter på jämviktsarbetslösheten av strukturella förändringar

Effekt vid ökning av respektive faktor

Faktor	Jämviktsarbetslöshet
Arbetstagarnas förhandlingsstyrka	+
Reservationslön	+
Separationsgraden	+
Matchningseffektivitet	-
Inflöde till arbetskraften	+
Vakanskostnader	+
Produktivitet	0
Lägstalöner	+

Källa: Konjunkturinstitutet, baserat på Cahuc och Zylberberg (2004).

Separationsgraden beskriver flödet från sysselsättning till arbetslöshet. En ökande separationsgrad innebär att sannolikheten att förlora jobbet ökar. Detta kan till exempel ske genom ökad takt i strukturuomvandlingen eller via sammansättningseffekter där en större andel av arbetskraften är yngre. Yngre har generellt en större sannolikhet att lämna sitt jobb, än de som är äldre. Om det genomsnittliga flödet till arbetslöshet blir större innebär det att jämviktsarbetslösheten ökar.

Ökad *matchningseffektivitet* innebär att det är lättare för arbetsökande att hitta jobb och för arbetsgivare att hitta arbetskraft. Rekryteringstider och arbetslöshetstider kommer att minska, vilket leder till att färre personer är arbetslösa samtidigt. Jämviktsarbetslösheten kommer därmed att minska.

Inflödet till arbetskraften påverkas både av konjunkturen, där till exempel en högkonjunktur ökar inflödet i arbetskraften samtidigt som fler lediga jobb ställs ut, och strukturella faktorer, som exempelvis befolkningstillväxten. Om förändringen i flödet förklaras av strukturella orsaker, kommer ökad tillväxttakt att öka jämviktsarbetslösheten. Det är en sådan effekt som nu syns i Konjunkturinstitutets bedömning av jämviktsarbetslösheten på längre sikt, då många personer som erhållit uppehållstillstånd träder in på arbetsmarknaden framöver. Minskar inflödet till sin

ursprungliga nivå skulle även jämviktsarbetslösheten efter en tid återgå till sin initiala nivå.

Ökad *vakanskostnad*, till exempel genom ökade kostnader för rekrytering, skulle få företagen att dra ner på antalet vakanser då kostnaden att anställa ökar på liknande sätt som om lönen steg. Detta innebär att det finns färre lediga jobb per arbetslös och jämviktsarbetslösheten stiger.

En förändrad *produktivitet* förväntas i normalfallet inte påverka jämviktsarbetslösheten. Lönerna förväntas stiga i takt med stigande produktivitet. Samtidigt som det blir dyrare att anställa kan arbetsgivaren förvänta sig att anställa lika många som tidigare då de anställda har högre produktivitet. På sikt påverkar därför inte produktiviteten jämviktsarbetslösheten. Förekomst av bindande lägstalöner kan dock innebära att produktivitetsförändringar kan påverka jämviktsarbetslösheten

Förändrade *lägstalönens* effekt på jämviktsarbetslösheten beror framför allt på lägstalönens nivå i relation till färdigheterna hos de som påverkas av löneförändringen. Högre lägstalöner kan innebära att vissa grupper, vars färdigheter inte längre motsvarar lönekostnaden, inte anställs. Högre lägsta löner ökar då jämviktsarbetslösheten.

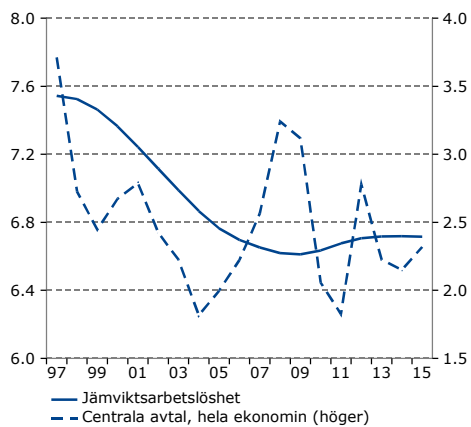
Utöver de ovan nämnda strukturella faktorernas direkta effekt kan långvariga konjunktursvängningar påverka arbetsmarknadens struktur och därmed ha en effekt på jämviktsarbetslösheten. En lågkonjunktur kan ha en långvarig effekt på jämviktsarbetslösheten, så kallad persistens. Långa perioder av arbetslöshet kan leda till lägre produktivitet för individen då humankapital och färdigheter sjunker i relation till det som krävs på arbetsmarknaden. Individer som står långt ifrån arbetsmarknaden representeras inte i löneförhandlingar, vilket kan leda till att personer med starkare position på arbetsmarknaden driver upp det allmänna löneläget. Detta försämrar möjligheterna för de med svagare förankring att få ett jobb. Det är också möjligt att sökintensiteten minskar hos personer som varit arbetslösa länge, vilket ökar arbetslösheten.

PARTERNAS AMBITION OM JÄMVIKTSARBETSLÖSHETEN

Arbetsmarknadens parter har på lokal och central nivå en viktig roll för utvecklingen av arbetskostnaden och kan genom sin ambition om arbetslösheten påverka arbetslösheten på både kort och lång sikt. En lägre jämviktsarbetslöshet kan uppnås genom att parterna under ett antal år verkar för en återhållsam aggregerad löneutveckling i ekonomin som helhet. Det medför en successivt högre efterfrågan på arbetskraft hos företagen som, i ljuset av en långsammare löneutveckling och mer expansiv penningpolitik, investerar och bygger ut produktionskapaciteten.

Diagram 45 Jämviktsarbetslöshet och centrala avtal

Procent av arbetskraften respektive procentuell förändring

Källor: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

För att arbetslösheten varaktigt ska bli lägre krävs att löneökningstakten inte överstiger den strukturella ökningstakten när den nya, lägre arbetslöshetsnivån har uppnåtts (se fördjupningen ”Strukturell utveckling av arbetskostnaderna”).

För att förklara vad som menas med en jämviktsnivå antas först att ekonomin befinner sig i en högkonjunktur. Detta innebär att sysselsättningen är högre än i jämvikt och lönerna stiger relativt snabbt. Företagens arbetskostnader blir då höga och avkastningen på kapital lägre. För att motverka detta höjer företagen priserna i snabbare takt än normalt. Prisökningen innebär att arbetstagarnas reallön minskar, vilket i sin tur innebär ökade lönekrav. Företagen tvingas då till än snabbare prishöjningar. Riksbanken agerar genom att höja reporäntan för att bryta spiralen av ökande löner och priser. Den högre räntenivån medför att hushåll och företag drar ner på konsumtion och investeringar. Detta dämpar den ekonomiska aktiviteten och minskar sysselsättningen. Därmed tas ekonomin tillbaka till jämvikt.²⁵ I det motsatta fallet, då det råder en lågkonjunktur, är pris- och löneökningarna lägre än normalt, vilket leder till att Riksbanken i stället stimulerar ekonomin med räntesänkningar, vilket driver upp konsumtion och investeringar.

Om arbetsmarknadens parter vill sänka jämviktsarbetslösheten behöver löneökningstakten förbli förenlig med inflationsmålet även när arbetslösheten faller under den gamla jämviktsarbetslösheten. Arbetskostnadsökningarna behöver bli lägre än summan av produktivitetstillväxten och ökningstakten i förädlingsvärdepriset så länge arbetslösheten är högre än den nya jämvikten. Arbetslösheten kommer då att anpassa sig till den nya jämviktsnivån eftersom det är lönsamt för företagen att anställa så länge den reala arbetskostnaden är lägre än produktiviteten.

Jämviktsarbetslösheten bedöms ha sjunkit de första åren efter att Industriavtalet tecknades 1997, delvis till följd av parternas agerande där löneökningarna hölls på en lägre nivå än tidigare (se diagram 45).

²⁵ Om företagen är aktiva på den internationella marknaden ses de som pristagare och saknar möjligheten att öka sina priser. De kan däremot sänka sina arbetskostnader genom att minska produktionen. Räntehöjningen påverkar även de exporterande företagen genom att kronan stärks.

Referenser

Cahuc, P. och A. Zylberberg (2004), *Labour economics*, MIT Press, Cambridge.

Konjunkturinstitutet (2013), *Lönebildningsrapporten*, 2013.